Universiteit Leiden
The Netherlands

Catch-22

Berger, M.S.

Citation
Berger, M. S. (2005). Catch-22. In *Hoe nu verder? 42 visies op de toekomst van Nederland na de moord op Theo van Gogh* (pp. 105-112). Utrecht: Uitgeverij het Spectrum. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/13679

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: Leiden University Non-exclusive license
Downloaded from: https://hdl.handle.net/1887/13679

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Catch-22

Maurits Berger

In: *Hoe nu verder?* (Uitgeverij Spektrum, 2005)

De moord op Theo van Gogh heeft een gevoel veroorzaakt dat bijna grenst aan opluchting: eindelijk is het conflict met de islam aan de oppervlakte gekomen. De botsing tussen beschavingen speelde al enkele jaren in Nederland. Moslims willen immers niet integreren, is het algemeen gevoel in Nederland, niet in de laatste plaats omdat hun religie zich daartegen zou verzetten. Deze opvatting is een mantra geworden. Dat bleek al uit de reactie op het verslag van de parlementaire commissie-Blok, die na uitvoerig onderzoek in het voorjaar van 2004 vaststelde dat het met de integratie in Nederland niet zo slecht was gesteld. De politiek en de publieke opinie spraken er schande van. Iets soortgelijks gebeurde in het najaar van 2003. Toen moesten er twee onderwijsinspecties aan te pas komen om te bevestigen dat er met het curriculum en de onderwijsmethoden van islamitische scholen niets mis was. Maar de politiek en de publieke opinie hadden besloten dat er wel degelijk iets aan die scholen mankeerde, zodat uiteindelijk artikel 23 van de Grondwet onder vuur werd genomen om álle scholen op religieuze grondslag op de schop te nemen.

De islam ligt onder vuur, maar het gaat niet om de islam. Het gaat om onvrede en onbehagen die veel wijder verbreid zijn. Een belangrijke oorzaak ligt in de toename van het aantal migranten in Nederland. Die verkleurt letterlijk en figuurlijk het beeld. Iemand die in de tram merkt dat hij de enige blanke is, gaat zich afvragen of hij nog wel in ‘zijn eigen land’ is. Het doet er niet toe of alle andere passagiers perfect geïntegreerd zijn, goed Nederlands spreken, netjes hun belastingen betalen en een keurige baan hebben. Het gevoel van onbehagen blijft.

Dit gevoel is met de aanslagen van moslimterroristen in Amerika, Madrid, en nu ook in Amsterdam, omgeslagen in een gevoel van bedreiging. Niet alleen is de moslim anders, hij lijkt ook niet te willen integreren in de Nederlandse samenleving en bovendien keert hij zich op agressieve wijze af van alles wat westers is. Maar zelfs als dat zo zou zijn, moeten we ons er rekenschap van geven dat de moslim in Nederland niet alleen staat in zijn onmacht en woede.

Geweld

Nederland heeft al langer te lijden van agressie: zinloos geweld, dreigbrieven (met of zonder kogel), iemand die inrijdt op Van Aartsen, een ander die Pim Fortuyn vermoordt. En nu de moord op Van Gogh, en de daarop volgende brandstichtingen in moskeeën en islamitische scholen. Als een veenbrand steekt het geweld telkens weer de kop op. Kenmerkend voor al dit geweld is dat het niet zozeer een concreet doel dient als wel een uiting is van boosheid en onvrede. De plegers zijn van allerlei pluimage en achtergrond, waarbij opvallend is dat de moslims niet de meerderheid vormen. Het heeft er daarom veel van weg dat de toenemende gewelddadigheid een nationaal Nederlands probleem is dat zich niet beperkt tot een bepaalde groep.

Deze gewelddadigheid uit zich ook op verbale wijze. Mensen durven elkaar op straat niet ergens op aan te spreken, bang als zij zijn om een scheldpartij over zich heen te krijgen of, erger nog, een mes tussen de ribben. Ook in het ‘nette’ debat overheerst het verbale geweld. Artikelen die kritisch worden genoemd, maar vaak regelrecht beledigend zijn door hun laatdunkende, schimpende en vileine woordgebruik, zijn de afgelopen jaren normaal geworden. De essayist die op scherpe wijze iets aan de kaak stelt; is schaars geworden,

grofheid en ongenuanceerdheid zijn daarvoor in de plaats gekomen. Dat dit wordt gerechtvaardigd met de vrijheid van meningsuiting, is gemakzuchtig: het zou betekenen dat verbaal de wetten van de jungle gelden, en iedereen nu alles mag zeggen wat hij wil.

Toch worden vooral de moslims in Nederland verdacht van latente agressie. Deze verdenking is op zichzelf niet zo vreemd. Veel terrorisme wordt vandaag de dag gepleegd vanuit een islamitische ideologie: Irak, Israël, Tsjetsjenië, Kasjmir, de Fillippijnen, Saoedi-Arabië, Egypte, Algerije, en sinds kort het Westen: New York, Madrid en Amsterdam. Dit terrorisme is niet één groot monster, een hydra met een enkel lijf en verschillende koppen die over de hele wereld toeslaat. Maar zo komt het wel op ons over. En als dan ook nog eens blijkt dat de moslimterroristen die in het Westen opereerden, perfect geïntegreerde, aardige jongens van om de hoek waren, dan is de angst zonder meer gerechtvaardigd. Want wie garandeert ons dat al die aardige en goed geïntegreerde moslims die bij ons om de hoek wonen, niet net zulke daden zouden kunnen plegen?

Het is daarom begrijpelijk dat de ‘moslim’ in Nederland wordt aangesproken op deze daden. Kunnen we ze vertrouwen of niet? Maar het is even begrijpelijk dat de moslims hevig verontwaardigd zijn over het feit dat zij zich moeten rechtvaardigen, en zich publiekelijk wel honderd maal moeten distantiëren van idioten en misdadigers die toevallig hun religie misbruiken voor afgrijselijke daden.

Loyaliteit

Zo is er een Catch-22 ontstaan: van de Nederlands-autochtone kant wordt verwacht dat moslims hun loyaliteit aan Nederland duidelijk tonen, en van de zijde van de

moslims wordt geëist dat zij eerst als volwaardige burgers worden erkend alvorens zij hun loyaliteit kunnen betonen. Maar de Nederlandse autochtoon wil pas tot erkenning overgaan nadat hem enige loyaliteit is gebleken. Het lijkt een woordenspel, maar het gaat om bestaansrecht. Nederlandse autochtonen voelen zich bedreigd in hun bestaan door de grote aantallen ‘anderen’ en door hun gedrag, dat wordt gezien als onaangepast of zelfs regelrecht vijandig. Moslims voelen zich eveneens in hun bestaan aangetast, zoals een hoogopgeleide en volledig geïntegreerde Marokkaan met uitstekende baan mij vertelde: ‘Ik ben bang geworden; bang dat ik toch eens Nederland zal moeten verlaten.’

Angst is een slechte leermeester, maar de angst is reëel. Wat te doen? Angst wegnemen is bijna onmogelijk. Er gebeurt te veel om ons heen dat het gevoel voedt in een onveilige wereld te leven. Maar wij, Nederlandse autochtone burgers meten ons daarbij de rol van slachtoffer aan. In verwarring proberen wij de grote boze buitenwereld te begrijpen, maar vergeten dat wij er zelf óók een rol in spelen. Moslimterroristen komen niet uit de lucht vallen. Mensen als Mohammed B. zijn, of we nu willen of niet, ‘van ons’, hij is een uit onze eigen klei getrokken moslimradicaal, opgegroeid en opgeleid in Nederland. En jawel, hij bedient zich van een islamitische ideologie die ons volledig wereldvreemd voorkomt, maar hij opereert in een sociale en politieke context die volledig Nederlands is.

Wat nu? Ik word door mede-Nederlandse autochtonen regelmatig bestookt met vragen over de islam omdat ik daar ‘deskundig’ in zou zijn. Ik spreek Arabisch en heb lange tijd in het Midden-Oosten gewoond, waar ik onderzoek heb gedaan naar de sharia en zelfs enige tijd in de leer ben geweest bij een sjeik in de moskee. Ik ben een blonde, blauw-ogige niet-moslimse Nederlandse autochtoon, wat waarschijnlijk de reden is dat ik een betrouwbaardere

informatiebron over islam en moslims zou zijn dan mijn moslimse landgenoten. Maar ik ben van mening dat kennis en uitleg over de islam ons in Nederland geen steek verder helpen. Het probleem is niet zozeer de islam en de moslims als wel de wijze waarop die door Nederlandse autochtonen wordt benaderd. Deze omgang met islam en moslim druist namelijk in tegen alles wat Nederlands is. Laat ik daar enige voorbeelden van geven.

Religieuze identiteit

De aanslagen die door terroristen in naam van de islam werden gepleegd, hadden tot gevolg dat we in Nederland wantrouwend naar onze eigen moslims gingen kijken. Begrijpelijk, want de terroristen waren brave medeburgers geweest die zich hadden ontpopt als vreselijke moordenaars. Maar daardoor spraken we niet meer over Marokkanen, Turken, Pakistanen of Koerden, maar over moslims. Negenhonderdduizend mensen in Nederland werden opeens vernoemd naar hun religie, of ze nu wel of niet geïntegreerd waren, van autodiefstal leefden of een vette baan hadden in het bedrijfsleven, al dan niet praktiserend moslim waren of dezelfde taal of cultuur deelden.

De moslims staan erbij en kijken ernaar. Zelf hebben ze niet om de benaming ‘moslim’ gevraagd. Inmiddels worden zij echter alleen nog maar als moslim aangesproken, en niet meer als Turk, Rotterdammer, taxichauffeur of vrouw. Zeker, velen voelen zich in religieus opzicht moslim. Maar ze krijgen wel erg veel op hun islamitisch bordje geschoven. Ga maar na, als katholiek wil je toch ook niet gedwongen worden verantwoording af te leggen voor alles wat letterlijk in de bijbel staat, of voor de uitspraken van de paus, de pedofilieaffaires, de kruistochten en de misdadige praktijken

die in naam van de Kerk in Afrika en Zuid-Amerika zijn uitgevoerd?

Iemand aanspreken op zijn religie (katholiek, jood, moslim) druist in tegen de meest elementaire norm van Nederland. Religie wordt pas een onderwerp van gesprek als ze door de gelovige zélf wordt aangevoerd. Tot op heden heb ik echter erg weinig moslims op die manier over hun moslim-zijn horen spreken. Niet zij doen het, maar wij.

Individualisme

Het creëren van een ‘zuil’ of ‘stam’ der moslims heeft geleid tot een paradox. Een van de verwijten die moslims worden gemaakt, is namelijk dat de islam geen individualisering kent. Dit zou de oorzaak zijn van de grote tekortkoming van de moslim: niet in staat zijn zelfstandig na te denken en een eigen mening te vormen. Deze opvatting komt op verschillende manieren naar voren. Van jonge vrouwen wordt bijvoorbeeld nog steeds nauwelijks geaccepteerd dat zij zelfstandig de beslissing hebben genomen om de hoofddoek te dragen. Altijd wordt gezocht naar de druk die van buitenaf uitgeoefend zou zijn: vaders, broers, de imam, of anders de islam zelf. Maar dat zij vrijwillig deze stap zouden zetten, blijft de Nederlander onwaarschijnlijk vinden.

De Nederlanders verwijt de moslim het gebrek aan individualiteit, maar hekelt tegelijkertijd het gebrek aan eenheid en leiderschap bij de moslims in Nederland. De Nederlandse overheid en media zijn wanhopig op zoek naar een ‘aanspreekpunt’, maar de moslims hebben dat niet. Dat geldt zeker voor de Marokkanen in Nederland, en in mindere mate voor de Turken. Zij zijn verdeeld, ongeorganiseerd, kortom: individuen.

De overheid is sinds 11 september 2001 hard bezig geweest een centraal aanspreekpunt voor de moslimgemeenschap te creëren. De vele islamitische groeperingen moesten de strijdbijl begraven en maar eens gaan samenwerken. Uiteindelijk eindigde deze exercitie eind 2003 in een patstelling: twee organisaties eisten de titel van aanspreekpunt op. De overheid liet een diepgravend onderzoek doen dat in juli 2004 vaststelde dat beide organisaties Min of meer gelijkwaardig zijn in representativiteit. De overheid was onvermurwbaar: slechts één kon het worden, en maakte vervolgens een keuze. Het was een bevreemdende situatie: sinds wanneer is de Nederlandse overheid zo sturend in de vorming van representatieve organisaties, en sinds wanneer kan de overheid niet omgaan met meerdere belangenorganisaties, zeker als deze een religieuze grondslag hebben?

Bij de media gebeurt iets soortgelijks. Zij zijn blij als ze een welbespraakte ‘moslim’ voor de microfoon kunnen halen die een paar zinnige dingen kan zeggen. Weinig moslims lenen zich daar immers voor. Maar die paar moslims die het wel doen, haken na verloop van tijd weer af. En niet zonder reden. Zij worden namelijk nooit als individu gezien met een mening, maar als spreekbuis voor een achterban. Daar bedanken ze voor. Terecht [hk] van opiniemakers en deskundigen wordt toch ook niet verwacht dat zij voor een bevolkingsgroep spreken? Maar een moslim die op persoonlijke titel een mening mag neerzetten, dat komt weinig voor.

De islam helpt ons niet het gedrag van moslims te verklaren

Het afgelopen jaar is mij door de media regelmatig de vraag gesteld hoe een bepaalde daad van een moslim zich verhoudt

tot ‘de islam’: Marokkaanse jochies die met kransen voetballen tijdens de Dodenherdenking, gijzelaars in Irak wier keel wordt afgesneden, vuilnis dat op straat wordt gegooid – ‘Wat zegt de islam daar nu van, meneer Berger?’ Het is een verschijnsel dat dateert van 11 september 2001 en de ontdekking van de stam der moslims in Nederland.

Sinds dat moment kampten overheid, media en onderzoekbureaus met een groot probleem: zij deden hun uiterste best zicht te krijgen op ‘de moslims’, maar de moslims gaven niet thuis. Het hokje waar zij ingeduwd werden, hadden ze niet zelf gekozen, en zij wensten daar ook niet mee geassocieerd te worden. Het onlangs uitgebrachte rapport ‘Moslim in Nederland’ van het Sociaal en Cultureel Planbureau is in dit opzicht veelzeggend: de moslims in Nederland bleken niet meer bereid zich te laten enquêteren, zodat de onderzoekers waren genoodzaakt terug te vallen op enquêtes uit het verleden.

De oplossing die vervolgens werd gevonden, en sindsdien opgeld doet, was even simpel als doeltreffend: aangezien een moslim aanhanger is van de islam, volstaat het om de islam te bestuderen teneinde de moslim te begrijpen. Sindsdien is er geen artikel over de islam verschenen of de auteur haalt wel citaten aan uit de koran. Het is alsof een Japanner die de Europeaan wilt leren begrijpen, de bijbel erop naslaat omdat Europeanen christenen zijn.

Onze belangstelling voor de islam, hoe goed bedoeld ook, heeft daardoor een bizarre invalshoek gekregen. We beschouwen ‘de islam’ als een cultuur, maar behandelen hem als een religie. Sterker nog: de religie wordt gezien als oorzaak van het handelen van mensen, en niet als een rechtvaardiging daarvan. Met overgave heeft Nederland zich in deze theologische tunnel gestort. Alle sociale, economische en culturele problemen waar Nederland ten aanzien van zijn allochtonen mee te kampen heeft, worden in

verband met de islam gebracht zodra de allochtoon een moslim blijkt te zijn. Wanneer een gehoofddoekte vrouw drie passen achter haar man loopt, wordt dat niet verklaard vanuit de culturele traditie, maar vanuit de islam. De oorzaak van vrouwenmishandeling wordt niet gezocht in een patriarchaal systeem, of in frustraties van werkloze macho's, maar in de koran, zoals Hirsi Ali onlangs beeldend heeft laten zien in haar korte filmp *Submission I*. Sociale hulpverleners, juristen, onderwijzers, politie, artsen; iedereen stortte zich op de islam om die verwerpelijke en onaangepaste gedragingen te verklaren.

Te pas en te onpas worden theologische wijsheden gedelibereerd door uitgerekend die mensen die weinig verstand hebben van de islam. Nederland raakt geïslamiseerd [hk] niet vanwege het aantal moslims, maar door de wijze van discussiëren óver die moslims. Immers, door op iedere handeling van een moslim het etiket 'islam' te plakken, moeten wij ook niet verbaasd zijn dat wij steeds meer 'islam' om ons heen zien.

De islam helpt ons nog minder om onszelf te verklaren

Wat wij met moslims en hun religie doen, doen wij in toenemende mate met onze eigen samenleving en achtergrond. De islam wordt beschouwd als een religie die aanzet tot agressie (terrorisme, vrouwenmishandeling) en het christendom als oorzaak van onze humanistische rechtsorde (democratie, secularisme). Met name dat laatste is nogal zot. Als er iets tegen de democratie en het secularisme opponeerde, was het wel het christendom. Onze huidige samenleving is grotendeels bevóchten op het christendom.

Maar het meest verontrustend is misschien wel dat de islam het referentiepunt is geworden voor de definiëring van

onze Nederlandse ‘eigen’ cultuur: wij zijn alles wat islam niet is. Steeds vaker wordt onze cultuur tegenwoordig gedefinieerd als ‘christelijk.’ Niet omdat wij ons zo christelijk voelen – de gelovige christenen onder ons uitgezonderd, natuurlijk – maar als reactie: de andere beschaving is islamitisch,dús zal die van ons wel christelijk zijn. Wat er dan christelijk is, kan niemand benoemen. Osama dwingt ons christelijker te worden dan ons misschien wel lief is.

Hoe nu verder?

Ik heb voornamelijk genoemd wat we níet moeten doen. Maar wat dan wel? Eigenlijk hoeven we niet zo veel te doen. We moeten vooral weer onszelf zijn, en ons werk gaan doen. Dat betekent niet dat er niets aan de hand is. Integendeel. Nederland wordt geconfronteerd met een historisch ongeëvenaarde absorptie van migranten met andere culturele en sociale achtergronden. Dat hun aanwezigheid problemen schept, is ontegenzeglijk waar.

Tegelijkertijd hebben we een reëel probleem van islamitisch terrorisme. En laten we eerlijk zijn: de kans dat een aanslag van moslimterroristen in Nederland zal plaatsvinden is aanwezig. Niet omdat het islamitisch extremisme op grote schaal aanwezig is. De ingrediënten zijn er echter wel: sociale spanningen, domme politici en nog dommere imams, en Nederlandse militairen in Irak.

Maar ook hier geldt naar mijn stellige overtuiging dat wij ‘gewoon’ ons werk moeten doen, omdat onze rechtsstaat voldoende is uitgerust om terroristen en criminelen aan te kunnen pakken, en over voldoende middelen beschikt om vertrouwen en veiligheid te garanderen. Het is zorgelijk dat de politiek en de regering ingeeft aan de terreur en in paniek

aan politie en justitie verregaande bevoegdheden geven die we niet meer kunnen terugdraaien.
De enige manier om uit de Catch-22 te komen, is door vast te houden aan onze eigen elementaire normen en regels. Ik doel daarmee niet op vage grootheden als ‘Verlichting’ en ‘democratie’, maar op heel concrete beginselen als gelijkheid voor de wet en geen onderscheid maken naar religie. Het gemak waarmee door politici wordt gesproken over ‘moslims,’ uitzetting, ontnemen van Nederlanderschap en het verbieden van bijvoorbeeld bijzonder onderwijs, druist in tegen elementaire Nederlandse verworvenheden. Dat er moslimfundamentalisten zijn die zich afkeren van deze samenleving, is reden tot zorg, maar geen reden om hen anders te behandelen dan anderen. Nederland heeft al eerder te maken gehad met groeperingen die de Nederlandse samenleving afwezen (denk aan de krakers: ‘Jullie rechtsstaat is de onze niet!’), maar dat waren altijd ónze groeperingen, en dus óns probleem. Door onze reactie op de islam wijken we daar steeds verder van af. En door steeds te fixeren op diezelfde islam, worden we afgeleid van de problemen waar het werkelijk om gaat.